

סדר במבוכה

שוונות, ובעיני הרמב"ם השאלות והפער הם הזדמנות גדולה לשדרג את תפיסת העולם האמונית ולחבר בין שתי התפיסות. זה נכון שאנשים לא מחפשים פילוסופיה במובן של חקירות וחפירות, אבל מה שמניע את העולם זה רעיונות, גם היום. כל ההתמודדות שלנו היא עם רעיונות, כמו רעיונות הפוסט מודרנה, והם מעצבים את העולם. אז נכון, חלק מן הרעיונות שהטרידו את העולם העתיק הם לא מה שמטריד אותנו היום, וגם התשובות שונות. אבל המטרה של מורה נבוכים היא שרעיונות גדולים ומבוססים הם אלו שיניעו את אנשי התורה, שתהיה להם תשובה ברורה מי זה הקב"ה או יותר נכון מי הוא לא, שזו שאלה לכל זמן ולכל אדם. שאלות גדולות של מה משמעות החיים ומה תפקידו של האדם בחייו, הן שאלות רלוונטיות תמיד. אלא מה? צריך לתרגם את הרעיונות הללו לימינו."

מקבילי מביא את המאבק מול העמדה הפוסט מודרנית, ששוללת את מציאות האמת, כדוגמה לנושא שבו העמיד הרמב"ם עמדה מהותית כבר עבור דורו, במאבקו הרעיוני מול שיטת ה'כלאם' (זרם תאולוגי פילוסופי מוסלמי; א"ס). "הכלאם שמוצגים במורה נבוכים הם פוסט מודרניים", טוען מקבילי. "הם אומרים שאין חוקים בעולם, ובכל רגע הקב"ה קובע איך העולם מתנהל. לטענתם, חוקי העולם הם אשליה. הרמב"ם קורא לזה 'היתול' – היום היינו אומרים 'טרלול'. הרמב"ם מוכיח את שיטתו בדרך מופתית: תחילה הוא מתאר את הטענות של הכלאם בדרך הכי מכובדת והכי טובה שהם יכולים להציג, ורק אחר כך מנתח אותם ומפרק אותם, לפעמים באירוניה. זלזול ראשוני זה לא הדרך, מדובר באנשים חכמים מאוד שטועים, ובלי הבנה שיש פה משהו עמוק, אומנם שקרי – אי אפשר לפרק." "הרמב"ם טבע רעיון עמוק, מסביר מקבילי. "יש דברים שמצד אחד אי אפשר להוכיח ומצד שני אי אפשר להפריך, כמו בריאת העולם, לדעת הרמב"ם. היום היינו משייכים את הכלל הזה לעוד תחומים, וזה עדיין לא אומר שאין אמת. יש אמת אחת גדולה שאנחנו יכולים להתקרב אליה, גם אם אין לנו ודאות מוחלטת לגביה. אני יודע שאימי היא אימי, גם אם לא חקרתי את זה ואין לי ודאות מדעית לכך, עד שיתגלה אחרת. זו גישה המנוגדת לדורנו, שהתייחס מחיפוש האמת רק מפני שאין ודאות מוחלטת."

חכם ומשתוקק

"הרמב"ם לימד אותנו לא רק להתעסק עם קרבת ה' של היחיד אלא עם הכלל, מתוך פילוסופיה פוליטית גדולה", מוסיף מקבילי. "התורה מנסה לקדם חיים משמעותיים ושאיפה לתכלית ולטוב, סדר חברתי שלא כולל רק את החופש והזכות אלא גם את האמת והטוב. זה נשמע מפיחדי וכפייתי, אבל לדעת הרמב"ם מכיוון שיש תכלית לחיים, כוונת ומטרת מצוות התורה הן להביא אותנו לידי התכלית הזו. זו תפיסה שלמה של שלטון ומשפט, נכונות ואמת ולא רק זכויות כפי שמקובל היום. מצד שני זו הזמנה לחפש את המימוש המדויק בזמננו."

לסיכום, מקבילי מציב שלושה עקרונות עומק שמנחים את הרמב"ם בספר, המיועדים גם ליחיד וגם ללאום. הראשון הוא עיקרון התבונה: "ה' נתן לאדם שכל להבין איך העולם פועל. במילים אחרות איך ה' מפעיל את העולם, ומתוך כך האדם צריך להבין איך עליו לחיות. רק בדרך זו אפשר להתקרב אל ה', אחרת אדם חי באשליות ודמיונות ואכזבות. התבונה הזו בונה את האמונה ומשכללת אותה. העיקרון השני הוא התחכום – שימוש בדרך עקיפה וסמויה, שלא לומר סודית. על פי הרמב"ם, תודעת האמת אינה יכולה לבוא לאדם בצורה חזיתית, אלא במסע של גילוי הבא בהברקות. לכן מבנה הספר בנוי כך שהקורא יצטרך לגלות אותה אט אט". העיקרון השלישי הוא נקודת התשוקה: "יש הרבה תשוקה ואהבה במורה נבוכים. בתפיסת העולם שהרמב"ם מלמד יש הבנה גדולה יחד עם שמחה גדולה ולהט דתי. היא מקדמת את האדם לפעול לא רק במרחב חייו האישיים ובעולמו הדתי בבית הכנסת ובבית המדרש, אלא בכל עולמו, גם בחדר הכושר ובחדרי המעבדה, ולמוכשרים גם במנהיגות שמקדמת את העם ואת העולם בעשייה מהותית. לשלב את הכרת העולם והחוקיות שבו עם תפיסת חיים של אהבה ולהט דתי, זה הישג גדול ודרך שמוצעת בספר הזה."

שמחויב למצוות ומבין טוב את העולם שבו הוא חי. אני חושב שמורה נבוכים מלמד איך להכיר את הקב"ה, להבין איך הוא פועל בעולם ומתוך כך לקיים מצוות. זה דבר שכל אחד אמור לדעת, וכל דתי אמור לפעול מתוך התובנות הללו ולא מתוך איזו אשליה שיש לו בראש". מקבילי מציין כי "במהדורה שלנו סימנו עבור הלומד המתחיל מהם הפרקים המרכזיים שכדאי לו לקרוא, כדי לפתוח לו את הציר הראשוני בלימוד ולהיחשף ליסודות בתפיסת העולם שהרמב"ם מציג, מבלי להיכנס לדיונים פילוסופיים ארכאיים לפעמים".

ובכל זאת, דרישות ההשכלה של הרמב"ם מאדם שמעוניין להשכיל ולעבוד באמת את ה', הן דרישות כבדות שנראות מתאימות רק ליחיד יחידים.

"זה נכון", הוא מודה. "הרמב"ם באמת אליטיסט, ולפעמים דבריו נתפסים בטעות כסוג של גזענות. הוא חותר להפוך את האדם לשלם, לבן עלייה, וזו שאיפה תובענית וחריפה. ועם זאת, הדרך שפרץ מאפשרת לרבים לשכלל ולשדרג את האמונה שלהם. מעטים אומנם יגיעו לאמת הגדולה, אבל רבים יכולים להיות בדרך לאמת ובדרגות שונות של חוכמה. הרווח העיקרי לקהל הרחב הוא ההתרחקות מן האשליה והשקר. הרמב"ם עשה הרבה מאוד בשביל לקדם את ההמון. היהדות אחרי הרמב"ם שונה מכפי שהייתה נראית בלעדיו, כי הוא זיקק וצירף את העולם היהודי. הוא עשה מהפכה אמונית והצליח לזקק את העם מהרבה עבודה זרה. אומנם המהפכה לא הסתיימה, עדיין יש אנשים שמאמינים בשרלטנים ובאשליות דתיות, ב"מים קדושים" ובדרכים קצרות של "סגולות", שלרוב מביאות אכזבה וסבל. מצד שני הקהל הרחב התפתח והיום יכול לקלוט הרבה יותר עומק מזמנו של הרמב"ם, והוא אכן דורש תשובות גדולות ומבוססות שהרמב"ם מכוון אותנו אליהן, כמו למשל מהי נבואה, מהם המלאכים ועוד".

הרמב"ם לדורנו?

גם אם אין לכם רקע מעמיק בלימוד רמב"ם, תתקשו להחמיץ נקודה מרתקת בתפיסתו: הרמב"ם מעריך מאוד, וזו מילה עדינה, את גדולי הפילוסופים ובראשם אריסטו. הוא מכנה אותו גדול הפילוסופים, ומייחס לו את השגת "תכלית דעת האדם", חוץ מן הנביאים. את המדע שהרמב"ם מציג הוא מפיך מכתבי אריסטו ותלמידיו, ועם זאת הרמב"ם אינו שבויו שלו, ואת עמדותיו בענייני אמונה הוא מציג ומנתח ביושרה ובכבוד ומתפלמס איתן לכל אורך הספר. בפתיחת המורה מובא שהספר נכתב עבור אותם אנשים שחשים בפער בין ידיעותיהם בענייני אמונה ובין התורה. כיום, דברים אלו נראים מעט פחות פופולריים, בלשון המעטה. אנשים לא יוצאים בשאלה משום שאין בידם הוכחה שכלית לבריאת העולם או משהו בסגנון. זה לא שהשאלות האלו נפתרו לגמרי, אלא הן בעיקר אבדו בתהום הנשייה.

דברי המורה רלוונטיים לדורנו בכלל?

"במובן הצר של תורה ומדע הבעיה קיימת פחות", מודה מקבילי, "אבל במובן הרחב אנשים רבים חשים גם היום שתפיסת העולם שלהם מנותקת מתפיסת התורה והאמונה. אנשים כאילו חיים בשתי מערכות

האם הרמב"ם היה שמרן או ליברל? על היחס שנתן לפוסט מודרניות עוד לפני שהגיעה לעולם, והאם הפילוסופיה שלו עדיין רלוונטית. משנתו האמונית והמדינית של הרמב"ם לאור המהדורה החדשה והמבוארת של מורה נבוכים, בתרגום חדש מערבית

איתמר סג"ל

באופן פשוט ורציף, לא נכתב פירוש שלוקח לקט נבחר מתוך המחקרים בתמציתיות. בנוסף, ספר מורה נבוכים נכתב באופן שהלומד צריך לתאם את פרקיו זה לזה. הרעיון שלנו הוא להראות את זה, לפתוח לאנשים פתח כדי להבין את הספר הזה נכון, וגם להזמין את הלומד להמשך חשיבה, כי הספר הוא רק התחלה".

כאשר ד"ר מקבילי מדבר על הבנה נכונה של הספר, הוא מתכוון לאחד מהפולמוסים הגדולים ביותר שניטשו סביב כתבי הרמב"ם. פולמוס זה עסק בשאלה כיצד יש להבין את רמזיו של הרמב"ם, שכן פעמים רבות בכתבים הוא קיצר או רמז ולא גילה את כל דעתו. "יש מנעד רחב של פרשנויות, וחלק מהן חורגות מדעתו של הרמב"ם, לוקחות אותו למקומות שהוא לא כיוון ולא חשב להיות

ד"ר יוחאי מקבילי, עורך הספר: "הספר אמור לבנות אדם דתי שמחויב למצוות ומבין טוב את העולם שבו הוא חי. אני חושב שמורה נבוכים מלמד איך להכיר את הקב"ה, להבין איך הוא פועל בעולם ומתוך כך לקיים מצוות. זה דבר שכל אחד אמור לדעת, וכל דתי אמור לפעול מתוך התובנות הללו ולא מתוך איזו אשליה שיש לו בראש"

שם", טוען מקבילי. "הרמב"ם מהפכני בתפיסה שלו, אבל לא כמו שמנסים לדמות. ניסיתי בביאור לשמור על פרשנות צמודה לרמב"ם ולא להכניס את דעתנו האישית. בכלל, חשוב לציין שזו לא עבודה של אדם אחד, אלא צוות שלם שיחד ליטשנו את הדברים הללו בכל כיוון. הרבה אנשים הגיעו וכתבו את החלקים כדי שנוכל להתקרב לאמת ולהציג את הרמב"ם בצורה הכי מדויקת, ולהפריד ככל שהתאפשר את דעתנו מזה".

נראה שמראש הספר נכתב ליחידים ולא להמון.

"בעמוד הצמוד לכריכה של הספר הבאנו ציטוט של הרמב"ם שאומר שכל אחד יכול להפיק מהספר הזה הרבה, וחכמים גדולים יפיקו בו הכי הרבה. הרמב"ם אומנם הדגיש שגם אם רק אחד מעשרת אלפים אנשים יצליח להבין את דבריו, זה עדיין שווה את הכתיבה. אבל הוא כן התכוון שהספר יתאים לציבור הרחב ברבדים מסוימים, כי לעומק באמת רק מעטים יכולים להיכנס". ד"ר מקבילי מסביר: "הספר אמור לבנות אדם דתי

אלפי ספרים ועשרות אלפי מאמרים ניסו לגלות את סוד הקסם של הרמב"ם. איש ההלכה והחוכמה, שהצליח בחייו לבנות מפעל כביר של הלכה, אמונה ומחשבה, ולצד זאת גם לשמש כרופא מומחה וכמנהיג קהילה.

לאחר שנות נדודים קבע את מושבו במצרים, שם כתב את סדרת ספריו המרשימה והמפוארת "משנה תורה". עולם שלם של הלכה יהודית המקיפה את כל תחומי החיים, תוך גאונות של סדרנות ודקדוק לשון המאפשרים לדייק בכל מילה. או אז התפנה לכתובת ספרו הגדול, הספר שטלטל את העולם היהודי ואף מחוצה לו – מורה נבוכים. זה ספר שכולו חידה ופלא, יצירה גאונית שצידה החיצוני פילוסופיה ושכלתנות ותוכה סוד, אמונה ותשוקה של קרבת אלוהים. מדובר בכתב חידה יוצא דופן, שרבים ניסו ונלאו להתיימר ולהכריז כי גילו את כל מצפוניו.

הספר המקורי נכתב בערבית, ולאורך הדורות הוא תורגם לעברית בכמה סגנונות. בין התרגומים ניתן למנות את זה של בן זמנו של הרמב"ם רבי שמואל אבן תיבון, תרגומו של הרב יוסף קאפח שהופיע מאות שנים אחר כך, ותרגומו המודרני יותר של ד"ר מיכאל שוורץ. על הספר גם נכתבו פירושים רבים, בהם פירוש רחב של האברבנאל. אף על פי כן, עבור לומדים רבים נשאר הספר ככתב חתום, אתגר מורכב לפיצוח.

הרב ד"ר יוחאי מקבילי הוא רב לא רגיל. בדרכו של הרמב"ם, מקבילי משלב תורה ומקצוע. בהכשרתו הוא מהנדס חשמל ומחשבים, בעל תואר דוקטור במחשבת ישראל ופילוסופיה, איש הייטק ומלמד בין השאר בטכניון. את חייו הקדיש מקבילי לאהבת חייו – כתבי הרמב"ם. את ראשית דרכו החל במפעל 'צנוע' – הוצאה מרשימה של כל משנה תורה לרמב"ם בכרך אחד מוגה ומדויק. בשלב השני – ביאור כל 14 הספרים במשנה תורה, מאמץ כביר שאפשר לימוד המוני של הרמב"ם היומי. לאחר מכן ניגש למלאכה הגדולה באמת: הוצאה מחודשת של מורה נבוכים עם ביאור חדש, מעין פירוש רש"י בגמרא, כדי לפתוח את השער ללימוד הספר העתיק.

למה יש צורך בעוד תרגום, ומה בעיקר התחדש במהדורה?

"לצד הפרשנים הקלאסיים על מורה נבוכים, יש הרבה מאוד מחקרים על הספר. יש למעלה מ-25,000 מאמרים, עבודות דוקטור וספרים שנכתבו על המורה, אבל אין פירוש מודרני סדור שרץ על הטקסט ומבאר אותו, פירוש שייסביר את המושגים הפילוסופיים. גם אין הרחבות להשלים את הפער בין הרמב"ם לימינו, להסביר אם האמירה תקפה או לא, ולהציג בקצרה מה שאמרו עליו במהלך הדורות".

לדברי מקבילי, "אין אפשרות היום ללמוד את הספר

